

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА И ЕВАЛУАЦИЈА КАО ИЗАЗОВИ СРПСКЕ ХУМАНИСТИКЕ^{1,2}

DOI: [10.5937/cees-2017-02](https://doi.org/10.5937/cees-2017-02)

Перо Шипка

Центар за евалуацију у образовању и науци (ЦЕОН), Београд³

Сажетак: Међународни учинак српске хуманистике у десетогодишњем периоду анализиран је компаративно, у односу на друге истраживачке области и друге европске земље. Показано је да је тај учинак низак. Насупрот томе, број радова објављених у домаћим часописима је превелик, а њихова интернационалност и видљивост ниске. Закључено је да је српска хуманистика релативно изолована и самодоволна. Следи да је преоријентација аутора на објављивање у престижним светским часописима од прворазредног националног интереса. То тим пре што је општа слика српске стварности и прошлости у тим часописима непотпуна и неадекватна, како је такође показано. Услов за то је ваљана евалуација истраживача, заснована на категоризацији часописа. Расправљене су иновације у том поступку, посебно пракса аутоматизованог одлучивања о вредности часописа с ослонцем на тзв. преференцијалне листе. Оцењено је да су интернационализација и адекватна евалуација превелики изазови за домаћу хуманистику, каква јесте, и да јој је допунска подршка државе апсолутно неопходна. Сугерисано је да мере те врсте морају имати форму допунских подстицаја ауторима и материјалне подршке часописима, а никако облик заштите и изузећа, јер би то водило конзервацији постојећег стања.

Кључне речи: хуманистика, научни учинак, евалуација истраживача, категоризација часописа, преференцијалне листе, Србија

Ваљано уређена евалуација истраживача главни је модератор њихове мотивације, па тако и важан генератор научног развоја. Мада се организационим и материјалним условима, посебно у научној заједници Србије, придаје већи значај, о крајњим ефектима научног рада ипак пресудно одлучује људски ресурс, тј. компетенција и конкуренција истраживача.

У савременим условима истраживачи се рутински вреднују на основу радова и цитата објављених, односно остварених у научним часописима. У Србији се то чини скоро искључиво на основу броја радова.

¹ Објављено као: Шипка П. (2016) Интернационализација и евалуација као изазови српске хуманистике. У А. Костић (Ур.) *Наука: стање, стратегија, перспективе* (стр. 309-329). Београд: САНУ

² Сматрајући да је тема овог рада од изузетног значаја за симпозијум посвећен друштвеним и хуманистичким наукама, организатори су замолили проф. Шипку да га прикључи овом зборнику. Изражавамо захвалност професору Шипки што се одазвао молби организатора.

³ Рад представља скраћену и ревидирану верзију позиционог документа ЦЕОН-а ([CEON, 2016](https://ceon.rs/wp-content/uploads/2016/08/ceon-2016-08-10.pdf))

Радови се уважавају неједнако, у зависности од вредности часописа. Вредност, пак, часописа утврђује се на основу утицајности (импакта) у базама намењеним евалуацији и изражава у облику тзв. категорије часописа. За иностране часописе се у ту сврхе традиционално користи *Web of Science (WoS)*, односно *Journal Citation Reports (Thompson Reuters, 2014)*, као њен дериват, а за домаће база Српски цитатни индекс ([CEON, Scindeks, н.д.](#)), односно Библиометријски извештај о часописима ([CEON, ВИС, н.д.](#)), као пандани *WoS/JCR*-у. Часописима индексираним у *WoS/JCR* категорије, и то највише (M20), додељују се по аутоматизму, а преосталим домаћим часописима на основу предлога матичних научних одбора (МНО), заснованог на БИЧ-у. Према томе, индексна листа *WoS/JCR* користи се у Србији као тзв. преференцијална листа. Објављивање у часописима са те листе услов је за промоцију истраживача у одређена звања и доделу посебних улога, нпр. ментора или руководиоца пројеката.

Категоризације часописа фигурира, дакле, као кључни фактор у вредновању учинка истраживача. Стога је она предмет дугогодишњег оспоравања од стране појединих група истраживача. Највећи отпори долазили су од истраживача из области хуманистике. Проблем је разрешаван засебним категоризацијама појединих универзитета и игнорисањем резултата БИЧ-а од стране хуманистичких МНО, с једне, и прећутним разумевањем за такву праксу од стране надлежног министарства као доносиоца прописа и финансирајуће институције, с друге стране. МНО су годинама, без правих ограничења, додељивали домаћим часописима статус међународних, без покрића у резултатима библиометријске анализе.

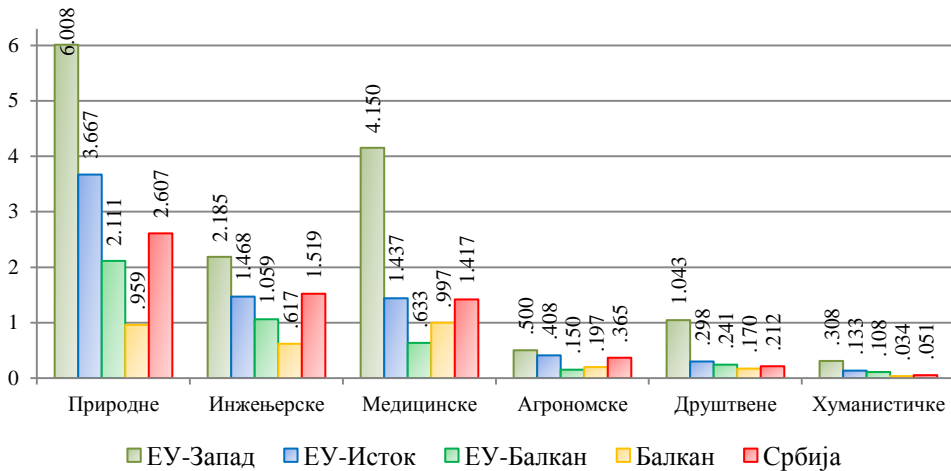
Појавом нових регулативних аката, нарочито предлога новог правилника о категоризацији часописа ([МПНТР, 2016](#)), захтев за објављивањем у врхунским међународним часописима за истраживаче је попримио форму императива, док је простор за аутономно одлучивање МНО о категорији часописа битно сужен. Отпор категоризацији и уопште систему тзв. објективног (квантитативног) вредновања у српској хуманистици попримио је тиме нове размере. Његова суштина и позадина размотрени су у овом раду у ширем контексту који обухвата домаћу периодичну хуманистичку продукцију уопште - њену улогу, учинак и библиометријске карактеристике.

Библиометријски портрет српске хуманистике - Учинак у међународним (*WoS*) часописима

Продуктивност. У бројним документима и иступима званичници Министарства и Националног савета оцењивали су домаћу хуманистику као недовољно продуктивну на међународном плану, користећи за то пригодне, анегдотске налазе. Подаци из *InCites*-а ([Thompson Reuters, 2015](#)), деривата

WoS-а, потврђују да су такве оцене биле утемељене. Објављујући у периоду од 2005. до 2014. годишње у *WoS*-у 0,05 радова на 1.000 становника српски аутори из области хуманистике заиста остварују низак учинак. Из прегледа (Графикон 1) мора се закључити:

- да је тај учинак једва нешто виши од учинка њихових колега из углавном научно слабије развијених земаља окружења (Албанија, Црна Гора, БиХ, Македонија, Молдавија и Турска /груписане под "Балкан"/); постојећа разлика би била мања, или не би ни постојала, да просек тих земаља на овом показатељу значајно не умањује Турска као многољудна земља;
- да је он двоструко нижи од оног који остварују аутори из суседних земаља чланица Европске уније (Румунија, Бугарска и Хрватска /"ЕУ Балкан"/), за шта је тешко наћи оправдање; и
- да је, насупрот томе, учинак Србије у другим областима, изузев друштвених наука, видно већи у односу на те три земље и да је досегао ниво научно развијенијих земаља из ширег окружења: Словеније, Мађарске, Грчке и Кипра ("ЕУ-исток").

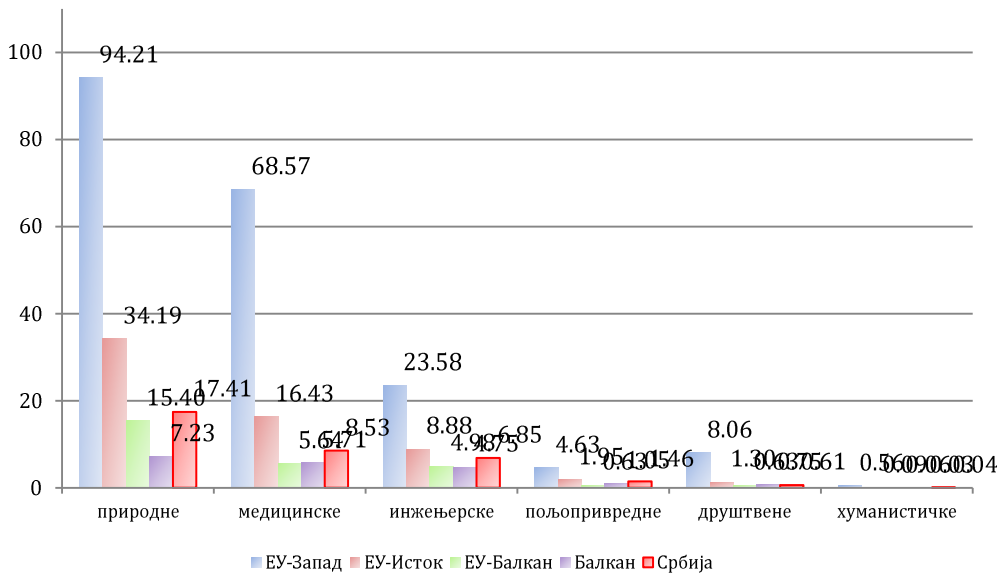

Графикон 1. Број радова објављених у *WoS*-у на 1000 становника по ширим научним областима и упоредно, у односу на друге европске земље (према *InCites*-у).

Ваља приметити да аутори из све три поменуте групе земаља деле са српским ауторима заједничку историју, сличну политичку прошлост, блиске културе и сродне језике, па тако и исте тешкоће у настојањима да објављују у *WoS* часописима и/или на енглеском језику. Такође треба додати да је слика о учинку српске хуманистике још неповољнија када се посматра у

Scopus-у и када се као основа за нормализацију користи број истраживача, уместо број становника ([Кутлача и др., 2015](#)). Уз све резерве према поузданости броја истраживача као показатеља не може се игнорисати налаз да је учинак српске хуманистике у равни учинка Црне Горе и Албаније и да је нижи од оног Македоније и Босне и Херцеговине. *Scopus*, иначе, потпуније од *WoS/JCR*-а обухвата и сам тај регион и хуманистичку продукцију уопште.

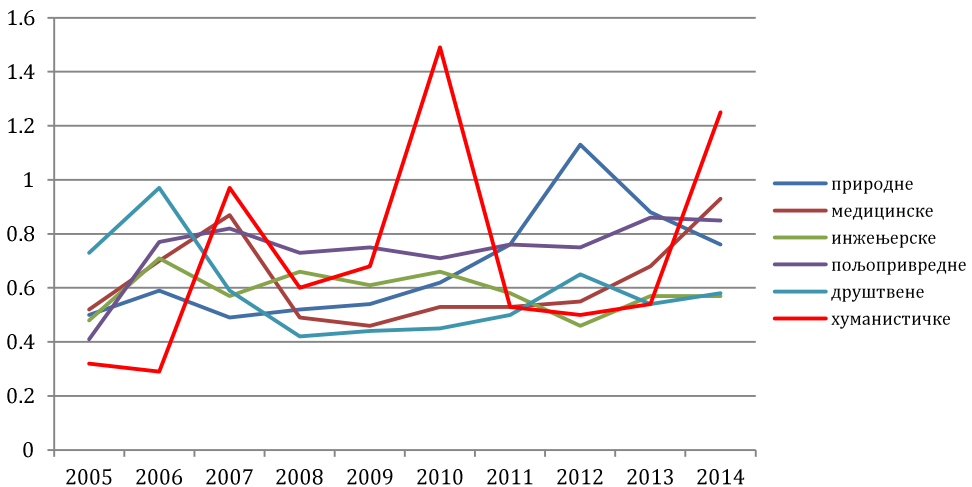
Цитираност. Релативна утицајност радова домаћих аутора из области хуманистике у *WoS*-у ([Графикон 2](#)) такође је ниска у односу на радове домаћих аутора из других области, али не толико у односу на радове аутора из других земаља. Основни разлог је у томе што је тзв. очекивана цитираност хуманистичких радова у *WoS*-у генерално веома ниска због њихове слабије заступљености и ниже концентрације цитата у тој области. То је непосредно видљиво и из огромне разлике у цитираности радова у појединим областима. Разлика између природних наука и хуманистике у случају високо развијених земаља ("ЕУ Запад") износи скоро 200:1.

Графикон 2. Број цитата остварених у *WoS*-у на 1000 становника по ширим научним областима и упоредно, у односу на друге европске земље (према *InCite*-у).

Ниска цитираност хуманистичких радова у *WoS*-у пружа зато могућност брзог побољшања националног учинка. То се може препознати из резултата које радови српске афилијације остварују у бази *WoS InCites* на показатељу "релативна дисциплинарна утицајност" (*Impact relative to subject*

area) у периоду 2005-2014. (Графикон 3). Утицајност српских *WoS* радова је према том извору нижа од светског просека (означеног вредношћу 1 на ординати) у свим ширим областима науке. Видимо да вредности за хуманистику највише варирају и да су у три посматране године биле више него у било којој другој области, да би у две чак досегле вредност обилато изнад светског просека. Оно што се не види је да иза тог резултата стоји свега неколико радова. Тако је висока вредност српске хуманистике у 2010. години остварена практично на основу једног јединог рада који је задобио 40-так цитата. Тај налаз показује да се већ с релативно малим бројем цитата које оствари сасвим мали број радова из области хуманистике утицајност тог дела академске заједнице Србије може битно увећати. Он истовремено показује да и у тој области Србија има ауторе који су међународно конкурентни.

Графикон 3. Цитираност домаћих радова из појединих области у односу на просек свих земаља у свету представљених у *WoS*-у (према *InCite*-у).

Дескрипција домаће продукције

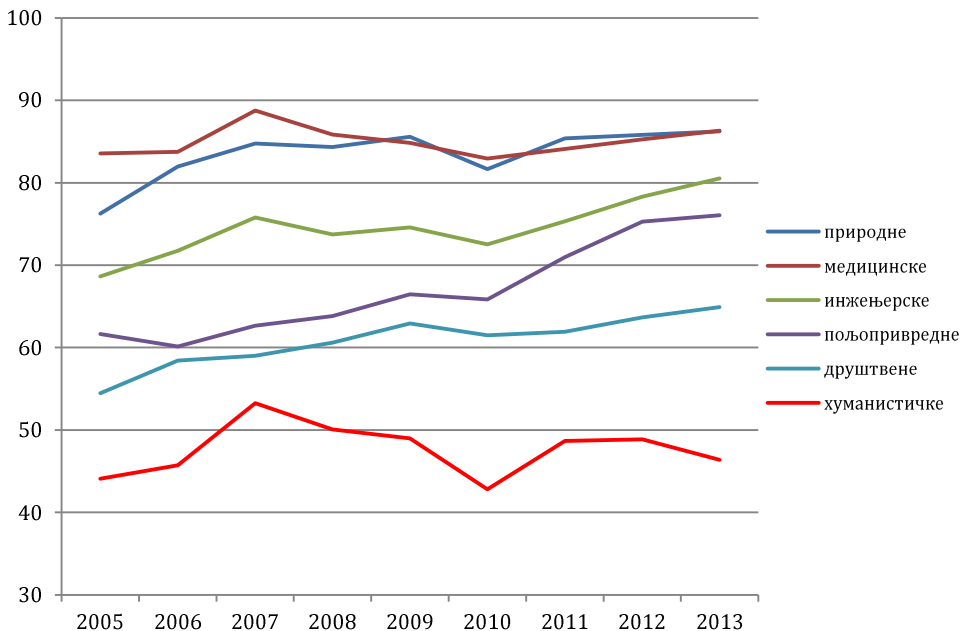
Број часописа и радова. Домаћи аутори у области хуманистике евидентно немају довољно мотива да објављују у престижним међународним часописима који су индексирани у *WoS*-у. Потребу и обавезу да прикажу резултате свога рада они у великој већини испуњавају тако што (поред монографија које им доносе више признања у виду тзв. бодова) објављују у домаћим часописима.

Број тих часописа је зато знатно већи него у другим областима. Министарство, тачније надлежни МНО, до сада је категоризовало чак 243

различита хуманистичка часописа. То је свакако у нескладу са бројем активних српских истраживача, који се процењује на око 700. У истом периоду посматраном претходно у *WoS*-у (2005-14), они су према СЦИИндексу објавили чак 16.569 радова, односно 2,32 на 1.000 становника, дакле скоро 50 пута више него у *WoS*-у.

Интернационалност радова. Домаћа продукција у области хуманистике, обимна каква јесте, заслужује у овом документу бар провизорну карактеризацију. Када се то покуша на основу карактеристика домаћих часописа и радова, стиче се општи утисак да је она изолована и самодоволна. Чини се да је то изражено у мери која се не може оправдати закупљеношћу националном тематиком, као својим природним (по дефиницији) приоритетом.

Када се посматрају показатељи који на то указују види се да је интернационалност домаћих хуманистичких часописа изразито нижа него у другим областима науке. То најбоље илуструје удео референци иностраног порекла ([Графикон 4](#)), мада су резултати на два допунска показатеља (удео радова на страним језицима и удео иностраних аутора) готово истоветни. Посебно пада у очи то да се једино у области хуманистике стање ни најмање није променило набоље у посматраном десетогодишњем периоду.

Графикон 4. Удео (%) референци иностраног порекла у домаћим хуманистичким часописима у односу на часописе из ширих области науке, 2005-2013 (према БИЧ-у).

Ниску интернационалност домаћих радова из те области још убедљивије илуструје ранг листа часописа који се у њима цитирају ([Табела 1](#)).

Табела 1. Цитираност часописа у домаћим хуманистичким часописима, 2005-2013 (према SCI) и њихова индексираност

Часопис	до 2005	од 2005	свега	WoS	Scopus	ERIH	БИЧ
Старинар	814	1.081	1.895	не	не	не	да
Српски дијалектолошки зборник	538	1.080	1.618	не	не	не	да
Зб. МС за филологију и лингвистику	582	924	1.506	не	не	да	да
Јужнословенски филолог	528	893	1.421	не	не	да	да
Политика	390	964	1.354	не	не	не	не
Зб. радова Византолошког института	470	690	1.160	не	не	да	да
Годишњак града Београда	420	578	998	не	не	не	да
Историјски часопис	272	550	822	не	не	не	да
Гл. Српског ученог друштва	358	399	757	не	не	не	не
Српски књижевни гласник	355	386	741	не	не	не	не
Летопис Матице српске	355	380	735	не	не	не	да
Зб. МС за ликовне уметности	332	396	728	не	не	не	да
Лесковачки зборник	338	358	696	не	не	не	да
Гл. Српског археолошког друштва	280	395	675	не	не	не	да
Гл. Антрополошког друштва Србије	208	465	673	не	не	не	да
Наш језик	288	380	668	не	не	не	да
Саопштења, РЗЗСК	331	324	655	не	не	не	да
Споменик - Српска Краљ. академија	284	357	641	не	не	не	да
Гл. Етнографског музеја у Београду	399	232	631	не	не	не	да
Гл. Земаљског музеја у Сарајеву	282	301	583	не	не	не	не

На врху те листе има угашених, али практично нема иностраних часописа, посебно оних најбољих, индексираних у евалуативним базама. Од 144 часописа цитирана 5 и више пута, свега их је 16 односно 17 заступљено у *WoS*-у или *Scopus*-у. У другим областима највише рангове остварују најпрестижнији међународни часописи, а најцитиранији активни инострани хуманистички часопис рангиран је тек на 35. месту. Корпус цитираних часописних референци чини, наиме, тзв. *научни видокруг* аутора из једне научне области. Ако је тај видокруг ограничен на националне часописе и ваннаучне изворе (што се види по високом рангу једног дневног листа - Политике), не треба да чуди што је за истраживаче који се баве "тврдим наукама" упитна не само владајућа научна парадигма аутора из области хуманистике, већ и научни ниво њихових радова.

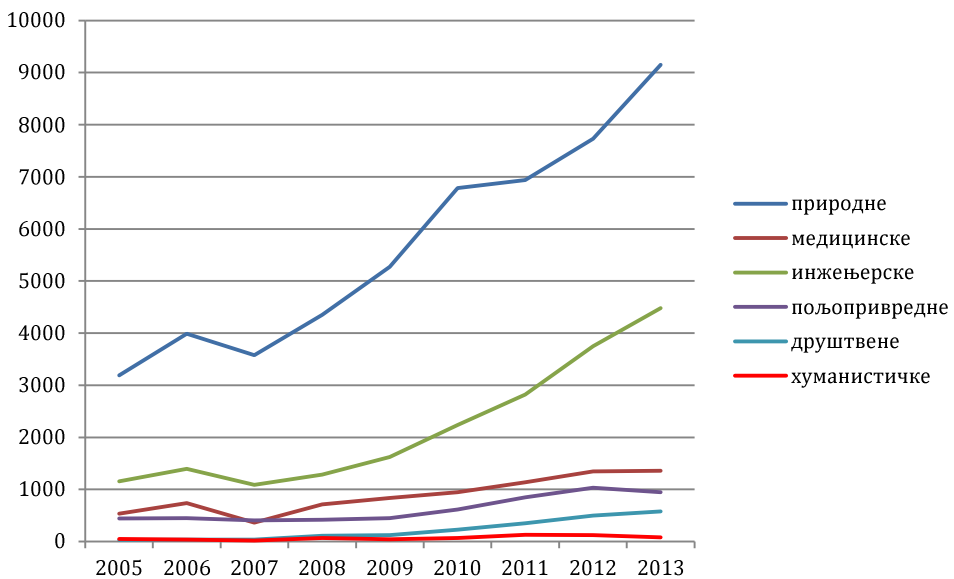
Интернационалност коауторских тимова. Од укупног броја радова објављених у домаћим хуманистичким часописима у периоду од 2005. до 2015. године мало је вишеауторских ($N=1.875$), што је разумљиво с обзиром на особености хуманистичке продукције уопште. Највећи њихов део су заједнички објавили аутори домаће афилијације. Заједно с иностраним ауторима објављена су свега 134 рада у којима је узело учешће укупно 170 иностраних аутора, дакле отприлике свега један месечно. Из [Табеле 2.](#) видљиво је да ти аутори у највећем броју случајева (скоро две трећине) потичу из земаља непосредног окружења, највише из Републике Српске. Мало је коаутора из научно високо развијених земаља, а познато је да управо сарадња с истраживачима из таквих средина највише доприноси научном развоју. Такви радови се, такође, прихватају с више поверења и чешће цитирају.

Табела 2. Порекло и учешће иностраних коаутора у радовима домаћих аутора објављеним у домаћим хуманистичким часописима 2005-2015.

Порекло – држава	Број коаутора	Број фракција	Учешће у процентима
БиХ – Република Српска	37	13.04	35.2
Грчка	26	7.35	28.3
Црна Гора	14	6	42.9
САД	11	4.7	42.7
Словенија	10	3.42	34.2
Македонија	13	3.41	26.2
Француска	7	3.33	47.6
БиХ - Федерација	7	2.75	39.3
Велика Британија	5	2.33	46.6

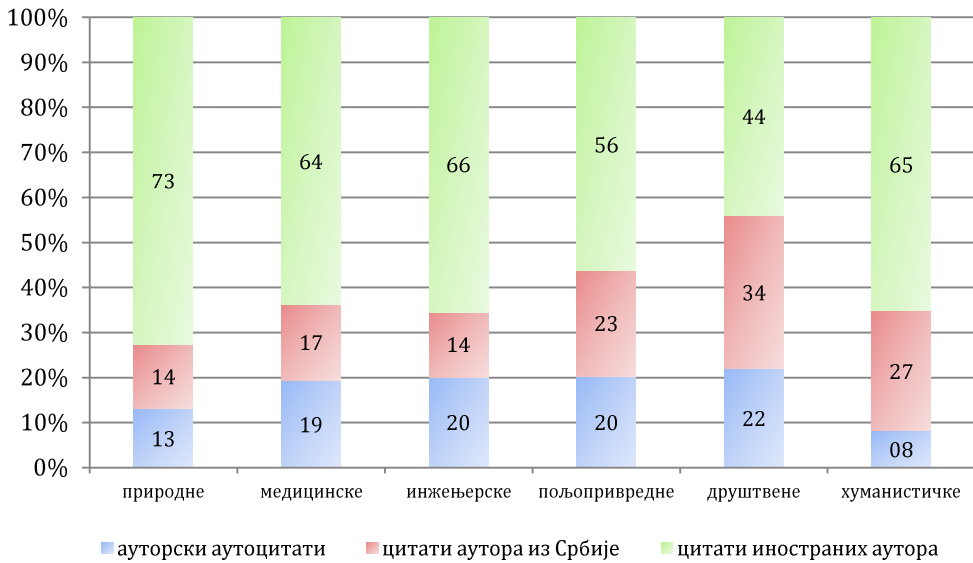

Међународни одзив часописа. Цитираност радова објављених у домаћим хуманистичким часописима је у *WoS*-у занемарљиво ниска ([Графикон 5](#)). Ни у овом случају се стање није значајно побољшало у протеклих десетак година, што је иначе период у коме су радови објављени у домаћим часописима генерално исказивали знатан, а у неким и изузетно велик напредак. Истовремено велика већина хуманистичких часописа не остварује у *WoS*-у годишње ни по један цитат. Неки од њих су службено категоризовани као часописи међународног значаја, мада је одлучиоцима (МНО) на основу БИЧ-а било видљиво да у *WoS*-у немају ниједан цитат. Таквих часописа је 2014. године било чак 6, од укупно 20 хуманистичких, колико их је разврстано у ту категорију (M24).

Графикон 5. Број цитата у *WoS*-у додељен радовима објављеним у домаћим СЦИиндекс часописима (према БИЧ-у)

С друге стране, уочљиво је да домаће хуманистичке радове често, у чак 65,2% случајева цитирају инострани аутори, што је више него у већини дугих области ([Графикон 6](#)). Очигледно је да интерес за те радове постоји, да они јесу релевантни и да је проблем у томе што их је мало. Такође је приметно и то да их у *WoS*-у ретко, у свега 8,1% случајева, цитирају сами њихови аутори. То долази од тога што ти исти аутори мало објављују у *WoS* часописима. Када би то чинили чешће и притом цитирали сопствене радове учинили би их видљивијим и цитабилнијим, па тако и цитатни учинак домаће хуманистике у *WoS*-у већим.

Графикон 6. Структура цитата додељених у WoS-у радовима објављеним у домаћим часописима с обзиром на статус цитирајућег аутора (према БИЧ-у)

Мора се закључити да радови објављени у домаћим хуманистичким часописима практично не доприносе тзв. научној матици. Неки теоретичари сматрају да матица у хуманистици ни не постоји, да је наука једна, да "не познаје границе", али да је хуманистика више и да су све оне нужно националне. С практичног становишта такво резонавање није легитимно. Док год хуманистика учествује у вредновању националног учинка, док тај учинак обухвата цитираност и док се финансира и из међународних фондова, а све то и све више је део и домаће академске реалности, од ње се очекује да врши и ту међународну функцију и партиципира у укупном учинку домаће научне заједнице и, с ослонцем на то, у европским научним фондовима.

Слика Србије у међународној хуманистичкој периодици

Недовољно присуство домаћих радова из области хуманистике у WoS-у и Scopus-у има за последицу то да "српски културни, историјски и национални идентитет и национална баштина (српски језик, национална историја, духовно наслеђе и сл.)", на шта Стратегија научног и технолошког развоја експлицитно указује као обавезу домаће хуманистике ([Влада Републике Србије, 2015](#)), нису у довољној мери представљени у основном корпусу светске науке. што те две базе неспорно представљају. То је видљиво већ на основу оријентационог увида заснованог на пригодној претрази Scopus-а.

Када се из *Scopus*-а изолују радови који у апстрактима садрже српске топониме (Србија, Војводина, Косово, Београд, Винча, и сл.) и специфичне одреднице које се тичу српског језика, културе и историје (укупно 1.131 запис), а затим и рангирају, стиче се утисак да је општа слика Србије у *Scopus*-у сасвим селективна и осиромашена. Корпус радова формиран на тај начин углавном описују одреднице негативне конотације (рат, насиље, национализам, политички конфликти, Међународни трибунал и сл.) повезане углавном с новијом историјом Србије. Радова који би се тицали "унутрашње" стварности Србије, њене културе, традиције, уметничке продукције и језика знатно је мање.

У третману "српских тема" часописи који се издају у Србији учествују са свега 5,6% радова, што је разумљиво пошто их је у *Scopus*-у тако мало. Доминирају радови објављени у часописима развијених западних земаља, као и Словеније и Хрватске (Табела 3).

Табела 3. Географско порекло часописа из којих потиче 1.131 *Scopus* рад тематски посвећен Србији

Земља	Број чланака	Земља	Број чланака
Велика Британија	318	Шпанија	17
САД	159	Аустрија	14
Холандија	103	Канада	13
Хрватска	83	Турска	13
Италија	77	Руска Федерација	10
Словенија	75	Пољска	9
Немачка	68	Словачка	8
Србија	67	Швајцарска	7
Румунија	39	Аустралија	6
Француска	32	Естонија	6
Мађарска	27	Бугарска	6
Чешка Република	19		

Scopus је мултидисциплинарна база, али је његов један одељак највећи и најзначајнији извор светске научне хуманистичке литературе. Судаћи по томе, глобална "научна" слика о српској стварности, може бити само непотпуна, а вероватно и искривљена. Она би свакако била друкчија да је *Scopus*-у придружен бар део од укупног броја хуманистичких радова објављених у домаћим часописима. Од 19.069 радова представљених у СЦИндекс-у њих 939 је објављено на неком од светских језику, велика

већина на енглеском. Дobar део тих радова, бар по свом библиометријском квалитету, заслужује да буде објављен у међународним часописима, где би обавио своју мисију. Коликогод били глобално доступни и посредством SCИндекса, они би били прихваћени с већим поверењем и вероватније цитирани да су, или објављени у неком *Scopus* часопису, или том истом домаћем часопису када би он био индексиран у *Scopus*-у. У томе је оправданост притиска који систем вредновања врши на све домаће ауторе када их условљава да објављују (и) у водећим међународним часописима. Ако не објављују у таквим часописима, истраживачи неке земље пропуштају прилику да допринесу националном научном учинку, престижу и конкурентској снази своје националне научне заједнице. Када то не чине истраживачи који се баве хуманистиком ("националним", односно "идентитетским" наукама), они чине допунски пропуст - допуштају да њихову националну историју, културу, па и језик описују и интерпретирају неки други, најчешће мање компетентни истраживачи.

Енглески језик у домаћим радовима из области хуманистике, не само у тим радовима већ уопште, коректнији је него у другим областима, упркос томе што је знатно захтевнији. Та оцена се намеће на основу систематског увида у квалитет енглеских сажетака у СЦИндексу. Чини се да је велик број домаћих аутора из области хуманистике заиста у стању да продукује квалитетну литературу на енглеском језику. Зато је тешко наћи оправдање за тако ниско присуство њихових радова у тзв. *mainstream* науци.

Евалуација аутора и часописа - Преференцијалне листе

Министарство надлежно за науку очигледно настоји да подизањем конкуритивности домаћих истраживача део својих издатака превали на европске фондове у којима партиципира. Систем евалуације зато обилато фаворизује публикавање у еминентним међународним, као и оним домаћим часописима који задобију тај статус. Фаворизовање се технички остварује употребом преференцијалних листа у категоризовању часописа.

WoS/JCR. *WoS/JCR* задуго фигурира у Србији као једина преференцијална листа. Тај ексклузивни статус стекао је захваљујући дугој историји, великом опсегу, високој селективности и континуираној контроли квалитета. Упркос неким мањкавостима, посебно из перспективе малих научних средина, за оне који се професионално и истраживачки баве евалуацијом, употреба *WoS/JCR* као преференцијалне листе није упитна.

Scopus/SCImago. Поменути нови правилник МПНТР доделио је статус преференцијалне листе и бази *Scopus/SCImago* ([Elsevier, н.д.](#)), и то само у области хуманистике и друштвених наука. Високе категорије (M23, M24) требало би по аутоматизму да се додељују и *WoS* часописима с пописа *A&HCI*. Такво решење није без слабости, али није ни нелегитимно, јер *SCImago*, за разлику од *WoS/JCR*, рангира и хуманистичке часописе и тиме испуњава технички услов за њихову категоризацију. Чињеница да су хуманистички *SCImago* часописи притом лимитирани (не могу се разврстати у M21a-M22), може се оспоравати, али и оправдати генерално нижим квалитетом *Scopus* часописа и мањим значајем часописних радова у укупном учинку аутора из те области. Олакшица истраживачима о којој је овде реч није мала. *Scopus/SCImago* и *A&HCI* заједно индексирају око 3.500 различитих часописа намењених ауторима из области хуманистике. То би могло и требало да побуди њихову мотивацију за објављивањем у иностранству, што и јесте интенција доносиоца прописа.

Када је, пак, реч о друштвеним наукама за то се не види права потреба ни пуно оправдање. За очекивати је да ће увођењем ове новине истраживачи из те области започети да своје радове намењене међународној јавности масовно пласирају у *Scopus*, уместо у *WoS* часописе, јер ту имају већи избор и ниже захтеве. Последица би могла да буде "омекшавања" домаће друштвено-научне продукције, која је ионако сувише "литерарна" (дескриптивна) за међународна мерила. Преференцијалне листе су инструмент приоритизације. Неадекватна приоритизација може нанети штету развоју неке области науке и умањити укупан учинак земље у *WoS/JCR*, који се у Србији, као и у већем делу света, још увек користи као "златни стандард" за међунационална поређења.

Посебне листе. Предлог правилника предвидео је могућност да часописи који "нису у одговарајућој мери заступљени у наведеним индексним базама (*WoS* и *Scopus*)" буду категоризовани изразом "посебне листе категоризације међународних научних часописа" (чл. 13). Њима би се по аутоматизму додељивала најнижа категорија (M53). Пошто је цитирани део одредбе отворен за различита тумачења сасвим је могућно да ће се такве листе увести у ширу употребу не само у хуманистици, већ и у другим областима. Та опасност је реална, јер би олакшица те врсте била умеснија у случају неких дисциплина, попут филозофије или теологије (које класификација Министарства сасвим погрешно подводи под друштвене науке), него у случају неких номинално хуманистичких дисциплина.

Израда "посебних" преференцијалних листа нема оправдања, пошто *A&HCI* и *Scopus* заједно покривају довољно велик број хуманистичких

часописа.⁴ Ако се то већ допусти оне би се, као и све друге преференцијалне листе, морале генерисати библиометријским поступком, а никако арбитарно, ма ко били арбитри. Услови за то постоје пошто се за све иностране "неиндексирани" часописе, у којима су у прошлости објављивали домаћи аутори, може лако утврдити утицајност у СЦИиндекс/БИЧ-у и истовремено у *WoS*-у или *Scopus*-у. То решење би имало и допунску предност - часописи би се могли рангирати, па тако и разврстати у неку категорију вишу од М53, што би бар у неким случајевима било функционално и правично.

ERIH PLUS. Решења из Предлога правилника, упркос олакшицама, изазвала су велики отпор дела хуманистичке заједнице ([Група истраживача из области друштвено-хуманистичких наука, 2016](#)). Захтевано је да се преференцијални статус додели и листи *ERIH PLUS* ([NSD, н.д.](#)). Међутим, увид у (турбулентни) развој и коначни облик *ERIH*-а јасно показује:

- да је иницијатива о стварању те базе прихваћена од стране ESF – European Science Foundation у доба када је она планирана као цитатни индекс ([Kiefer et al., 2004](#)); да је та идеја остварена, а није, *ERIH* би заиста унапредио вредновање унутар европског научног простора и постао конкурентан или бар био користан додаток постојећим глобалним цитатним индексима; овако, у својој реализованој верзији, као тзв. ABC листа из 2007. године, доживео је фијаско, пошто су се највиђенији индексирани часописи, њих више од 60, већ у првом кораку повукли с Листе;
- да је *ERIH* у својој ревидираној верзији (2011) почео да истиче упозорење да Листа, тада већ с новом категоризацијом (Нац, Инт1, Инт2), уопште није намењена евалуацији часописа;
- да је с појавом актуелне верзије, назване *ERIH PLUS*, и та категоризација нестала, чиме је за експерте *ERIH* сведен на ниво регистра, а за упућене посматраче на "мрежу за спасавање" једног неуспелог пројекта;
- да се наводно "строги" и "научно, а не комерцијално засновани" услови за индексирање у *ERIH PLUS*-у, како је њени предлагачи представљају, састоје од шест критеријума ([NSD, 2014](#)), од којих неки нису проверљиви, док су неки банални, нпр. да часопис поседује ISSN; они су може бити довољни за један регистар, али у поређењу с условима евалуативних алатки какав је глобално *WoS/JCR Thompson/Reuters*-а, па и *Scopus/SCImago Elsevier*-а, а локално, у

---

⁴ Само из Источне Европе их је тренутно 243, а из земаља словенских језика 164, чиме се битно редукује мањкавост досадашњег система категоризације који је био ослоњен искључиво на *JCR* као преференцијалну листу.

- Србији, СЦИндекс/БИЧ ЦЕОН-а, ти критеријуми се морају сматрати неозбилним;
- да за разлику од *WoS*-а и СЦИндкса *ERIH* нема било какву контролу и праћење квалитета, односно праксу реевалуације и деселекције часописа; у *WoS*-у се та контрола остварује надзирањем предаторског понашања и манипулативног цитирања, а у СЦИндекс/БиЧ-у и допунски, провером присуства плагијаризма;
  - да је *ERIH*, као и *WoS/JCR* или *Scopus/SCImago*, "америка-ноцентричан", само је то у мањој мери; амерички часописи на тој номинално европској листи учествују са великих 14,8%, а заједно са британским 30,8% наслова; покушај ширења бојазни од американизације српске науке посредством *WoS*-а је неодговоран чин групе истраживача који само компромитује оправдане захтеве да се у систему вредновања уваже посебности хуманистичких часописа и радова.

Оно што *ERIH* чини тако привлачним његовим домаћим заговорницима јесте прозаична чињеница да је у *ERIH*-у тренутно индексирано чак 29 српских часописа. Међу њима нема традиционално најбољих, односно највише рангираних домаћих хуманистичких часописа (Зограф, Старинар, Наслеђе), само је један оцењен у БИЧ-у неком оценом вишом од ПК 52, три су искључена из БИЧ-а због плагијаризма или манипулативног цитирања, шест их је неоцењено пошто нису гласила научног карактера, а на Листи се нашло и седам домаћих часописа из економије и машинског инжењерства. Евидентно је да *ERIH* није извор који би се с било каквим покрићем могао користити као преференцијална листа у било каквом поступку вредновања часописа.

Импликације. Нови правилник представља јасан сигнал издавачима домаћих хуманистичких часописа да уложе додатне напоре како би се индексирали не само у *WoS*-у као до сада, већ и у *Scopus*-у. Судећи према заступљености српских часописа у тим базама, посматраној у односу на друге земље Југоисточне Европе, очигледно је да за то има довољно простора ([Табела 4](#)).

Табела 4. Заступљеност часописа земаља Југоисточне Европе на преференцијалним листама на дан 12. марта 2016. године

	WoS		Scopus					ERIH	SOA ¹
	Свега	Ех ²	Свега	При-родне	Дру-штвене	Хумани-стичке ³	Ех ²		
Албанија	-	-	-	-	-	-	-	3	-
БиХ	1	3	12	11	1	-	3	3	4
Бугарска	18	1	44	39	4	1	-	30	
Црна Гора	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Грчка	19	-	66	53	8	5	1	36	-
Хрватска	54	7	140	75	35	30	-	81	-
Кипар	-	-	2	-	2	-	-	5	-
Мађарска	35	3	97	58	16	23	-	91	-
Македонија	2	-	7	6	1	-	-	5	-
Молдавија	-	-	3	2	-	1	-	4	-
Румунија	55	7	157	95	28	34	1	153	6
Словенија	25	3	54	19	18	17	-	58	
Србија	23	2	53	40	10	3	-	29	2
Турска	64	9	179	141	27	11	2	45	5

¹ *Scholarly Open Access*, односно Листа предаторских часописа J. Beall-a; ² суспендован или искључен било које године, од 2012. надаље; ³ укључујући часописе који су истовремено разврстани у друштвене науке.

Аргументација у прилог веће заступљености српских часописа, може бити сасвим убедљива ([Косановић & Шипка, 2012](#)). Они се генерално вреднују на ригорознији начин него часописи земаља из тог региона, без изузетка. Већина поштује основне међународне публицистичке стандарде, што свакако важи за часописе индексиране у СЦИндексу. Немали број тих часописа, сви укључени у програм СЦИндекс Асистент, њих око 50, подвргава се процедури "наметања квалитета" која обухвата стандардност референци, усаглашеност референци с цитатима у тексту и доделу кључних речи екстраховањем из међународних тезауруса. У Асистент часописима објављивање плагијата практично није могућно, пошто се сви рукописи подвргавају провери. Присуство плагијаризма се накнадно проверава и на узорку од 10-15% радова објављених у свих око 400 часописа, колико их се годишње вреднује у БИЧ-у. Систематски се проверава и легитимност

референци, како би се сузбило манипулативно цитирање. Захваљујући свему томе од *WoS* часописа који се издају у Србији само су два до сада суспендована (један је "српски" само према резиденцијалном статусу уредника и стога се не индексира у СЦИндексу, а за други је решавање приговора у току), док се то догодило немалом броју часописа из земаља у региону (Табела 4, колоне Ех). Најзад, чврсти налази показују да је утицајност (*Impact Factor*) српских часописа у самом *WoS*-у, према *JCR*-у, већа од утицајности часописа из свих земаља региона, с изузетком Грчке (Шипка, 2012). Проблем домаћих хуманистичких часописа је у томе што их је тренутно сувише мало укључено у СЦИндекс, посебно у програм СЦИндекс Асистент. Ако се то не промени, мало је наде за њихово масовније укључивање у водеће светске базе, односно важеће преференцијалне листе.

Закључно разматрање

Своју мисију, како је она дефинисана стратегијским документима научног и образовног развоја, српска хуманистика може да оствари у пуној мери једино укључивањем у европски научни простор и афирмацијом на међународном плану. Само у пуној интеракцији са светском научном литературом и с иностраним колегама као рецензентима и коауторима домаћи истраживачи из те области моћи ће да остваре своју улогу на унутрашњем друштвеном плану, пошто је реч о друштву које се мења, тежећи том истом, европском простору. Улогу кључног инструмента у том процесу може да оствари само јавна, свеобухватна и на подацима заснована евалуација. Она се мора, као и у Европи, темељити на квантитативним показатељима. То је нужно већ зато што крајњи резултат евалуације неизбежно има облик рангирања, како часописа, тако и других научних ентитета: истраживача, њихових организација и пројектних тимова. Квалитативне варијабле се не могу рангирати. Иако су неке димензије научног учинка, нпр. извршеност или релевантност, по својој природи квалитативног карактера, оне се за потребе одлучивања ипак морају квантификовати, нпр. изражавањем учинка у виду цитираности. Цитираност се у развијеним срединама сматра највреднијим показатељем научног учинка, а њено праћење и коришћење је скоро универзално раширена пракса. Скрајнутост цитираности као мерила учинка истраживача озбиљна је мањкавост система вредновања у науци Србије. Штавише, то се мора сматрати апсурдом, јер је Србија једина земља у ширем региону која поред глобалних има на располагању и сопствени, национални цитатни индекс.

Алтернатива приступу заснованом на утицајности је комисијска, односно "експертска" процена вредности часописа. Процена је не само неупоредиво скупљи поступак, већ је у малим земљама практично

неизводљива и своди се на то да часописи, односно аутори који у њима објављују и уређују их, вреднују сами себе (Шипка, 2014). Управо то ("вредновати нас можемо само ми сами") заговарају неки појединци који фигурирају као неформални заступници хуманистичке заједнице. Насупрот њима, истраживачка популација већином подржава квантитативно вредновање. Подршку таквом вредновању, изразило је у истраживању ЦЕОН-а за потребе Министарства 2009. године преко 90% анкетираних истраживача из области хуманистике, што је једва нешто мање него у другим областима. Најјача подршка долазила је од истраживача у узлазној фази каријере, којима су прописи о вредновању, па тако и правилник о коме је овде реч, првенствено и намењени. Међу тим ауторима су бројнији они који успевају да публикују у престижним светским часописима. Чини се да број истраживача који имају међународни потенцијал, али не и одговарајућу мотивацију, није мали и да је само питање времена, подстицаја и подршке када ће и они рутински остваривати резултате какви се од њих очекују у њиховом и уједно националном интересу.

У постојећем (централизованом) финансирању науке у Србији систем вредновања мора бити јединствен. Треба да служи развоју домаће науке и увећању њеног угледа у земљи и свету. Нико не би смео да амнестира било коју групу истраживача обавезе да објављује радове и у међународним часописима. То мора да важи и за истраживаче у области хуманистике, коликогод им то можда било теже него другима. Једнако тако часописи у којима они објављују, независно од тога да ли им је седиште у земљи или иностранству, не могу бити ослобођени вредновања, и то управо квантитативног вредновања, пошто је то начин који је у науци општеприхваћен. Све што је могуће и умесно јесте да систем вредновања уважи специфичне тешкоће у продукцији квалитетне хуманистичке литературе. Корективни механизми такве намене могу имати само форму (а) подстицаја и (б) допунске (материјалне) подршке, а никако заштите и изузећа, јер би то само погодвало конзервацији постојећег стања, обележеног ниском продукцијом у иностранству и хиперпродукцијом у земљи.

(а) Подстицаји су умесни у виду знатно већег уважавања хуманистичких радова и цитата објављених односно остварених у часописима индексираним у *WoS*-у и, евентуално, у *Scopus*-у. Требало би их једнако као и у другим областима допунски хонорисати при доношењу одлука о избору, и то не само у научна, већ и наставничка звања. Исто важи за све облике индивидуалне подршке истраживачима од старне Министарства. Задовољавајућа међународна цитираност, формално дефинисана и операционализована, морала би да буде апсолутни услов за доделу улога руководиоца на конкурсима за финансирање пројеката. У

националном интересу је да већи број домаћих истраживача узме учешћа у употпуњавању и преобликовању слике о Србији у светској хуманистичкој литератури. Такви радови у односу на оне из других области доносе држави "додају" вредност, па отуда оправдање за тај вид "државног интервенционизма".

(б) Допунска материјална подршка је, пак, потребна пре свега хуманистичким часописима, као уосталом и онима у блиским друштвено-научним дисциплинама. Издавачи у тим областима по правилу немају материјалне услове за технолошко-информатичко опремање часописа које задовољава све захтевније међународне стандарде. У државном је интересу да се најбољи међу њима придруже глобалним цитатним индексима, као платформама које се користе не само за вредновање часописа, аутора и организација, већ и земаља. Српски часописи, нарочито хуманистички, су у њима недовољно заступљени, па отуда и оправдање за ову допунску подршку. Подразумева се да би она морала бити наменска и селективна.

Конкретне мере обе врсте ЦЕОН је, као прилог расправи о новом правилнику, понудио Министарству, најављујући истовремено скуп сопствених акција подршке промоцији часописа (ЦЕОН, 2016). Оцењено је да су све оне у пуној сагласности са новим стратегијама развоја високог образовања и ИТ развоја (Влада Републике Србије, 2012; Влада Републике Србије, 2015) и да не изискују допунска буџетска средства, већ само њихову прераспodelу.

РЕФЕРЕНЦЕ

- (1) CEON - Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci. (2016). Upotreba preferencijalnih lista u sistemu vrednovanja naučnih časopisa - Problem srpske humanistike, CEON/CEES Occasional Paper Series, br. 2016-03-1. Preuzeto sa <http://ceon.rs/ops/16031.pdf>.
- (2) CEON - Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci. (n. d.). BIČ - Bibliometrijski izveštaj o časopisima (2002-2015). Preuzeto sa <http://bic-pk.ceon.rs/>.
- (3) CEON - Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci. (n. d.). SCIndeks - Srpski citatni indeks. Preuzeto sa <http://scindeks.ceon.rs/>.
- (4) Elsevier. (n. d.). SJR – SCImago Journal & Country Rank. Preuzeto sa: <http://goo.gl/rYvtyt>.
- (5) Grupa istraživača iz oblasti društveno-humanističkih nauka. (2016). Peticija istraživača iz oblasti društveno-humanističkih nauka. Preuzeto 28. 03. 2016. http://www.peticije24.com/peticija_istraivaa_iz_oblasti_drutveno-humanistikih_nauka.

- (6) Kiefer, F., Mustajoki, A., Peyraube, A., & Vestergaard, E. (2004). Building a European Citation Index in Humanities. *Sciences de l'homme et de la société*, 69.
- (7) Kosanović, B., & Šipka, P. (2012). Output in WoS vs. representation in JCR of SEE nations: Does mother Thomson cherish all her children equally. U P. Šipka (Ur.), *Journal publishing in developing, transition and emerging countries: Proceedings of the 5th Belgrade international open access conference 2012* (str. 125-138). Beograd, Srbija: CEON/CEES. doi:[10.5937/BIOAC-111](https://doi.org/10.5937/BIOAC-111).
- (8) Kutlača, Đ., Babić, D., Živković, L., & Štrbac, D. (2015). Analysis of quantitative and qualitative indicators of SEE countries scientific output. *Scientometrics*, 102(1), 247-265.
- (9) NSD - Norwegian Centre for Research Data. (2014). ERIH PLUS: Criteria for inclusion of new journals. Preuzeto sa: http://dbh.nsd.uib.no/publieringsskanaler/erihplus/about/criteria_for_inclusion.
- (10) NSD - Norwegian Centre for Research Data. (n. d.). The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences - ERIH PLUS. Preuzeto sa <https://goo.gl/gqb5TV>.
- (11) Šipka, P. (2012). Bibliometric quality of Serbian journals 2002-2011: More than just a dress for success. U P. Šipka (ur.), *Journal Publishing in Developing, Transition and Emerging Countries: Proceedings of the 5th Belgrade International Open Access Conference 2012* (str. 161-166). Beograd, Srbija: CEON/CEES. doi:[10.5937/BIOAC-110](https://doi.org/10.5937/BIOAC-110)
- (12) Šipka, P. (2014). Metodi vrednovanja naučnih časopisa - upotreba i zloupotreba. U Lj. Vučković-Dekić (Ur.), *Vrednovanje nauke i naučnika, Monografije naučnih skupova AMN SLD* (str. 9-30). Kragujevac, Srbija: Fakultet medicinskih nauka i Beograd, Srbija: Akademija medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva.
- (13) Thomson Reuters. (2014). Journal Citation Reports. Preuzeto sa <http://admin-apps.webofknowledge.com.proxy.kobson.nb.rs:2048/JCR/JCR>.
- (14) Thomson Reuters. (2015). InCitesTM, Report Created: June 30, 2015 Data Processed Feb 25, 2015.
- (15) Vlada Republike Srbije - MPNTR. (2016). *Pravilnik o kategorizaciji i rangiranju naučnih časopisa – predlog*. Preuzeto 28. 03. 2016. sa <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/kategorizacija-%C4%8Dasopisa.pdf>.
- (16) Vlada Republike Srbije. (2012). Strategija razvoja visokog obrazovanja. U *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*. Preuzeto 28. 03. 2016. sa <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf>.
- (17) Vlada Republike Srbije. (2015). *Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine - Istraživanja za inovacije*. Preuzeto 28. 03. 2016. sa <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-naucnog-i-tehnoloskog-razvoja-RS-za-period-2016-2020..pdf>.

INTERNATIONALIZATION AND EVALUATION AS CHALLENGES OF
THE SERBIAN HUMANITIES

Pero Šipka

Centre for Evaluation in Education and Science (CEES), Belgrade

Abstract. International output of the Serbian humanities in the ten-year period was analysed comparatively, in comparison with other research areas and other European countries. It is shown that this output is low. Conversely, local authors publish the vast majority of their papers in local journals. As a result, their number is too large, while their internationality and visibility are too low. It was concluded that the Serbian humanities are relatively isolated and self-sufficient. Reorientation towards publishing in prestigious international journals is a matter of first-degree national interest, at least because the overall picture of the Serbian past and present in these journals, as also shown, is incomplete and inadequate. The condition for enlargement and internationalization of domestic production is a valid evaluation of researchers, based on categorization of the journal. Discussed were the innovations in this process, particularly the practice of automated decision-making using so-called preferential journal lists. It was argued that the internationalization and adequate evaluation are too great challenges for domestic humanities, as they are, and that an additional state support in this process is absolutely necessary. It has been suggested that measures should take the form of additional incentives to authors and material support to journals, not a form of protection and exemptions, as this would only lead to preservation of the existing state-of-the-art.

Key words: humanities, research output, evaluation of researchers, journals categorization, preferential lists, Serbia